

DARUL DE PÂINE CERUT DE COPII

VARVARA BUZILĂ

Pentru mesajele aduse gazdelor în timpul riturilor circumscrise Crăciunului și Anului Nou colindătorii erau răsplătiți cu diferite daruri, în funcție de vârsta lor, dar și de tradiția locului. Comparând aceste daruri se observă tendința lor spre generalizare. Un grad distinct al acestei generalizări este înregistrat de darurile oferite numai copiilor - fructe, bețe de alun¹ - de cele destinate în special flăcăilor (feciorilor) - băutură, batiste brodate, flori² - de cârnat, care, deși este comun pentru ambele categorii de colindători, constituie un dar zonal. Dar cel mai înalt grad de generalizare este atins de *darul de pâine*, numit de noi *pâine de ritual* pentru a evita ambiguitățile generate de utilizarea abuzivă a cuvântului *colac* în detrimentul denumirilor concrete ale pâinii³. *Pâinea de ritual* desemnează totalitatea *formelor de pâine* modelate conform tiparelor tradiționale din aluat de făină de grâu, coapte în condiții și în scopuri rituale. Cu *pâine de ritual* erau răsplătite toate categoriile, toate grupurile de colindători, în cadrul tuturor riturilor practicate la Crăciun și Anul Nou pe întreg spațiul cultural românesc. Această generalizare totală a fost posibilă în rezultatul schimbării statutului ontologic al *pâinii*. Din aliment destinat consumului, grație racordării la prescripțiile ritului, ea devine un aliment ritual și, asemeni celorlalte obiecte rituale, capătă funcții simbolice. În comparație cu celelalte categorii de daruri tradiționale oferite colindătorilor, *pâinea* are o capacitate sporită de încifrare și de transmitere a informației rituale, fapt ce explică generalizarea ei rituală. Bineînțeles, partea esențială a acestei potențe simbolice ea o preia de la grâu. Symbolismul materialului este fortificat mai apoi în procesul modelării aluatului conform symbolismului plastic la care se adaugă cel al nominalizării, al trecerii prin foc și al funcționării în rit. Iată de ce *pâinea de ritual* a devenit unul dintre simbolurile principale ale obiceiurilor de Crăciun și Anul Nou.

Precum se știe, toate componentele ritului sunt subordonate realizării scopului ritual principal. Dar odată cu semnificațiile rituale comune, comportate în mod specific de semnele verbale, acționale, obiectivizate, fiecare dintre acestea contribuie la

¹ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Topologia folclorului din răspunsuri la chestionarele lui B.P. Hașdeu*, București, 1970, p. 332.; Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 49.

² Batiste brodate primesc în sudul Basarabiei; cunună de flori în Transilvania, a se vedea: Ovidiu Bârlea, *Colindatul în Transilvania*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965 - 1967, Cluj, 1969, p. 284.

³ Noțiunea colac desemnează o formă concretă a pâinii de ritual (derivată din inel) și, prin extindere, mai multe forme ale pâinii de ritual. Nici dicționarele, nici autorii descrierilor de teren n-au delimitat aceste două nivele semantice și, în rezultat, în publicații colacul este mult mai frecvent decât în realitatea culturală, căci prin el s-au înlocuit alte denumiri de pâine rituală.

realizarea comunicării rituale cu semnificații speciale. Tocmai această specializare comunicațională determină, în fond, necesitatea promovării fiecărei categorii de semne în uzul ritual⁴. În această ordine de idei, este important să se cunoască ce informații codifică *pâinea de ritual* dăruită colindătorilor. Dată fiind uniformizarea evidentă a *pâinii* destinate flăcăilor - pretutindeni în spațiul cultural românesc ei sunt răsplătiți cu un *colac* având formă inelară - ne-am propus să luăm în dezbateri *pâinea de ritual* oferită copiilor, colportoare a unei mari bogății lexicale și plastice. Cu excepția unui studiu de-al nostru care se cere dezvoltat, căci abordează *problematica pâinii copiilor* din perspectivă contextuală⁵, această bogăție n-a beneficiat de atenția cercetătorilor, așa cum merită. Odată ce copiii sunt performeri foarte importanți ai acestor obiceiuri, odată ce comunitățile tradiționale au elaborat și au perpetuat *modelări din aluat* specifice numai copiilor, ținem să dezvăluim dimensiunile culturale ale conlucrării în cauză, atestând formele lingvistice și plastice ale *pâinii copiilor*, elucidând funcțiile și semnificațiile ei.

Lucrarea Steluței Popa *Folclorul muzical din repertoriul copiilor* constituie o sursă importantă de texte folclorice care vizează în mod direct sau indirect *pâinea copiilor*, oferă o primă trecere în revistă a varietății ei lexicale⁶. Ion Mușlea și Ovidiu Bârlea în *Tipologia folclorului după chestionarele lui B.P. Hașdeu* nu diferențiază darurile de pâine conform categoriilor de colindători. Dar le putem identifica pe cele destinate copiilor după denumire, prin analogie, precum sunt cele grupate sub genericul: "Colindătorii primesc: covrigi, colăcei (colindeți, pițărâi, bolindețe etc.)"⁷. Lista localităților în care sunt răspândite aceste forme se dovedește a fi inefficientă în cazul nostru, deoarece din ea nu rezultă clar care este aria fiecărei pâini. În răspunsurile înregistrate la chestionarele lui N. Densușianu se conțin referiri la: "colaci numiți pițzărâu, pițărâu", pițărâii fiind "colăcuți mici împlețiți" care "se dau la copii după finitul vecerniei", "bolindeți sau bobârnaci se numesc colacii de la Crăciun"⁸. Gh. G. Tocilescu a atestat forme lexicale asemănătoare: *colaci (culac, culați), covrigi și colinde* în uzul tradițional al aromânilor⁹.

Primele descrieri exacte, însoțite de fixări ale iconografiei pâinii luate în dezbateri, aparțin lui Tudor Pamfile¹⁰. După ce amintește de *bornaci, bornăcei, bolindeți, colindeți, pupază, covrigi, colăcei*, dând pentru ultimii trei și desene, autorul

⁴ A.K.Baiburin. *Semioticeskie aspekty funkcionirovaniia vescei*, în *Etnograficeskoe izucenie znakovych sredstv kul'tury*, Leningrad, 1989, p. 83, susține că prin obiectele simboluri se exprima ceea ce nu se putea prin cuvinte.

⁵ Varvara Buzilă, *Simbolica pâinii de ritual (în baza sărbătorilor ce țin de începutul anului)*, în *Buletin științific*, ediția III, Editura Cartea Moldovenească, 1990, p. 114-133.

⁶ Steluța Popa, *Obiceiuri de iarnă. Folclorul muzical din repertoriul copiilor. Tipologie muzicală. Colinde și cântece*, Editura muzicală, București, 1981.

⁷ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op.cit.*, p. 332.

⁸ Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea (răspunsuri la chestionarele lui Nicolae Densușianu)*, Editura Minerva, București, 1976, p. 12.

⁹ Gh. G. Tocilescu, *Materiale folcloristice*, vol. II, București, 1900, p. 710-711.

¹⁰ Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români, Crăciunul, Studiu etnografic*, București, 1914; Idem, *Industria casnică la români*, București, 1914.

specifică: "Obişnuit, covrigii se vor da colindătorilor mărunţi, cu colăcei se vor răsplăti colindătorii cei mai mulţi, iar colacii se vor da flăcăilor"¹¹. Ioan Popescu a atestat tradiţia colindeţilor din Mehedinţi: "Colindeţii sunt bucăţi de pâine dospită făcută înadins şi cam de 1/4 kg fiecare şi au forma unui opt culcat sau rotund. La mijlocul lor se pune încă înainte de copt pistornicul (crucea cu inscripţiile)"¹². Au fost publicate imagini ale *colindeţilor* de la nordul Moldovei¹³ şi descrieri ale *pupezei avimorfe* din Maramureş: "Un fel de colaci care purtau strania denumire de pupeze - evident datorită chipului de pasăre care îl lua aluatul"¹⁴. Dar cel mai frecvent a fost amintit în rol de dar pentru copii *colăcelul*¹⁵.

Investigaţiile de teren din ultimele decenii, care au avut ca scop documentarea complexă a tradiţiei pâinii, a completat această varietate a formelor, a relevat existenţa unei diferenţieri certe în *darurile de pâine* destinate copiilor. Aceste creaţii nu sunt unitare, chiar dacă vizează una şi aceeaşi categorie socială - copiii. Aşa cum au sesizat şi alţi cercetători, sub unul şi acelaşi nume circulă mai multe forme plastice, fiecare dintre ele fiind destinată unui anumit grup de copii. Spre exemplu, în Banat şi Transilvania celor mai mici colindători li se împart *piţărâi* în formă de opt neîmplinit în partea de jos, celor mai măricei le dau *piţărâi de formă inelară*, iar celor adolescenţi - *piţărâi rotunzi, împletiţi, fără gaură la mijloc*¹⁶.

Cercetătorii obiceiului colindatului au demonstrat că grupurilor de copii, constituite după criteriul înrudirii sau învecinării lor, după cel de vârstă în: ceata celor mici, ceata celor măricei şi în ceata celor mari, iar după criteriul sex - în băieţi şi fete, le revin roluri bine stabilite în promovarea riturilor din contextul Crăciunului şi al Anului Nou¹⁷. Cei mai mici primii încep a umbla pe la vecini şi pe la rude în dimineaţa sărbătorilor. "Urările copiilor sunt scurte după care în versuri pline de umor, solicită gazdei darurile"¹⁸. De multe ori *darul de pâine* era cerut prin intermediul textelor care cuprindeau 4-10 versuri. "Mândră cucoană, dă-ne un covrig / Că noi afară degerăm de

¹¹ T. Pamfile, *Sărbătorile*, p. 5.

¹² Ioan Popescu, *Obiceiuri de Crăciun din Valea Anilor judeţul Mehedinţi*, în *Culegătorul*, II, nr.1, Cluj, 1933, p. 57.

¹³ Iurie Popovici, *Moldavschie novogodnie prazdnichi*, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1974, p. 138.

¹⁴ Ion Bogdan, Mihai Oloş, Nicoară Timiş, *Calendarul Maramureşului*, Baia Mare, 1980, p. 72.

¹⁵ Amintim selectiv: S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, vol. I, Cărnilegile, Bucureşti, 1898, p. 153; T. Pamfile, *Crăciunul*, p. 5; Alexei Mateevici, *Novyi god u moldovan*, în *Opere*, vol. II, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1993, p. 362; N.O. Constantinescu, I.F. Stoian, *Din datina Basarabiei*. Materialul este adunat de elevii şcolii normale de băieţi, Chişinău, 1936, p. 26; Gheorghe Pavelescu, *Cercetări folclorice în judeţul Bihor*, în *Anuarul Arhivei de Folclor*, VII, 1945, p.54; I. Pătruş, *Folclor de la românii din Sârbia, tot acolo*, p. 334; Nicolae Panea, Cornel Bălosu, Gheorghe Obrocea, *Folclorul românilor din Timocul bulgăresc*, Editura Omniscop, Craiova, 1996, p. 138.

¹⁶ Cu precădere în judeţul Hunedoara.

¹⁷ Tudor Pamfile, *Sărbătorile...*, p.5; Constantin Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile şi poezia păstorescă*, Editura Minerva, Bucureşti, p.51-55; Germina Comanici, *Sorcova, Semănatul*, în *Iarna. Tradiţii şi obiceiuri*, Academia Română, Institutul de Etnografie şi Folclor, Bucureşti, 1991, p. 13-25.

¹⁸ Steluţa Popa, *op. cit.*, p. 10; Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi şi alte popoare*, Editura Minerva, Bucureşti, 1983, p. 255-261.

frig”¹⁹. *Covrigeii* figurau destul de frecvent între darurile oferite copiilor în tot spațiul cultural românesc, dar și la aromâni²⁰. În Maramureș micuții primesc câte un coc: “Scoală, gazdă, și dă foc / Și ne-aruncă câte-un coc, / Nici prea mare, nici prea mic, / Ca și capul lui Zvaric, / Ca și roata fusului, / Uplete traista pruncului”²¹, *colăcuți*: “Scoală, gazdă, din pătuț / Florile dalbe / Și ne dă un colăcuț”²², *puchir*²³ sau *pupe*²⁴. În Bucovina, Moldova și satele românești de până la Bug ei sunt răsplătiți cu *hulubași*, cunoscuți în părțile sudului cu numele de *porumbei*. Uneori, într-un singur text se conțin mai multe denumiri de *pâine*: “Bolindeț-colindeț / Dați bomboane-n coșuleț, / Cozonaci și covrigei, / Suntem încă mititei / Și să creștem măricei”²⁵.

Pe o arie extinsă, cuprinzând Basarabia, Timocul bulgăresc și Muntenia micii colindători sunt răsplătiți cu *colindeți*: “Ieșiți cu colindeții, / Că bură băieții”²⁶. Se include în această categorie și *colindul* atestat în Muntenia și la aromâni, despre care Octavian Buhociu precizează: “Colind sau colindeț se numește colacul făcut acasă, în general rotund și cu o gaură la mijloc, ce se dăruiește cetelor de flăcăi și de copii”²⁷. În Mehedinți, Brăila și Olt *colindeții în formă de opt* erau împărțiți întru pomenirea pruncilor uciși de Irod²⁸. Răspândirea *colindețului*, varietatea formelor plastice sub care circulă (a se vedea Pl.1), denotă vechimea lui în cultura tradițională românească. În aria *colindețului* se circumscrie cea a *bolindețului*, *bobidețului*, *bobonețului* care-i mult mai restrânsă, căci cuprinde sud-estul spațiului basarabeian și Muntenia²⁹. Aproape aceeași răspândire o au și *burnăceii*, *bornacii* și *bobârnacii*³⁰. Local, în Banat, Transilvania și Oltenia copiilor mici gazdele le dăruiau *pițărăi*, (*pițerei*, *pițărăi*), *asemănători cu*

¹⁹ I. Pătruș, *op.cit.*, p. 334.

²⁰ I. Mușlea, O. Bârlea, *op.cit.*, p. 332; Polichronii Syrcu, *Iz byta bessarabskich rumyn*, în Zivaja Starina, god XXII, Petrograd, 1914, p. 214.

²¹ Inf. Vlad Maria, n. 1932, s. Dibrova, Tiacovskii raion (Maramureșul din dreapta Tisei, Ucraina).

²² *Antologie de folclor din Maramureș*, vol. I, Asociația Etnografilor și Folcloriștilor din județul Maramureș, Baia Mare, 1980, p. 57.

²³ Sunt pâinile avimorfe dăruite copiilor în satele românești din Maramureșul din dreapta Tisei: Bouțul Mic, Bouțul Mare, Slatina, Apșa de Sus, Apșa de Jos, etc.

²⁴ Este forma locală a pâinii numită pupi în Transilvania; a se vedea și Dejeu Zamfir, *Folclor muzical de pe valea Drăganului*, Cluj-Napoca, 1976, p. 10, 30.

²⁵ Vasile Plăcintă, *Slobozia Mare prin fereastra istoriei*, Editura pentru Literatură și Artă Geneze, Galați, 1996, p. 152.

²⁶ Octavian Buhociu, *op.cit.*, p. 54.

²⁷ *Ibidem*, p. 51; pentru românii din Timocul bulgăresc a se vedea: Nicolae Panea, Cornel Bălosu, Gheorghe Obrocea, *op. cit.*, p. 50, 138-139; Ioan Popescu, *op.cit.*, p. 57-58.

²⁸ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op.cit.*, p. 332.

²⁹ Tudor Pamfile, *Sărbătorile...*, p. 11-12; Ion Cuceu, *Obiceiuri și credințe în legătură cu ocupațiile tradiționale din Gârbău, județul Sălaj*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj-Napoca, 1971-1973, p. 436-465; în sudul Basarabiei a fost atestat în s. Colibași, Cășlița Prut, Slobozia Mare, Giurgiulești (raionul Vulcănești).

³⁰ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 12; *Atlasul Limbii Române*, vol. I, Sibiu, 1940, p. 112; burnăceii au fost atestați în s. Slobozia Mare, Giurgiulești, Cășlița Prut (raionul Vulcănești).

*optu*³¹. În sudul Basarabiei, în satele din jurul orașului Reni în dimineața ajunului de Crăciun, micuții umblă pe la case cântând: "Chiti-miti după sac / Zgâii ochii la colac" și primesc *chiti-miti*³². Este pomenit și colacul în aceste texte, deși mult mai puțin decât în cele mediatizate de către ceilalți colindători. "Dă-mi colacul și pitacu / Că-ți fărâma boii pragu"³³ sau "Dă-mi colacu și cârnatu / Că mă duc la altu"³⁴.

Spre deosebire de grupul celor mici, care include și băieți și fete, grupurile copiilor de vârstă mijlocie tind către separare. De cele mai multe ori numai băieții umblă cu colindatul și uratul, rezervându-le fetelor semănatul (dar nu pretutindeni) și sorcovitul. Cel mai frecvent dar obținut de către băieți în întreg spațiul cultural românesc este *colăcelul*, o formă inelară, împletită în două sau trei vițe de aluat. În localitățile situate în lungul malului stâng al Prutului (cu deosebire în raioanele: Fălești, Nisporeni, Ungheni, Hâncești, Leova, iar în celelalte mai sporadic) s-a păstrat până la mijlocul sec. XX tradiția dăruirii băieților cu *nodăței*. O trecere în revistă a acestor forme (a se vedea Pl.1) scoate în prim plan elementul lor distinctiv - nodul. Varietatea nodurilor este impunătoare, în funcție de locul unde a fost legat nodul, de modul cum sunt amplificate nodurile sau sunt amplasate capetele vițelor atunci când spațiază interiorul cercului și ies în afara lui. Deși sobre, aceste forme incită curiozitatea pentru felul cum au fost modelate. O primă explicație a acestor *nodăței* ar putea fi că în gospodăria tradițională legarea și dezlegarea nodurilor cerea și un efort al logicii, dar și multă dibăcie. Oferirea modelelor de noduri executate din aluat trebuiau să educe în băieți respectivele capacități. Dar pentru că în culturile arhaice și tradiționale legatului și dezlegatului, la fel ca și nodurilor, firului îi reveneau funcții simbolice importante, merită să dezvăluim și alte legături, în măsură să denote semnificațiile *nodățelor*. Băieții pentru care erau preparate aceste *pâini* se aflau la vârsta dezlegării nodului (sau nodurilor) propriului ombilic, pe care mamele lor l-au păstrat vreme de șapte ani. După operativitatea cu care copilul își dezlega nodurile, se anticipau capacitățile lui de a însuși meserie. Astfel încât dezlegarea nodurilor avea semnificația dezlegării capacităților mintale ale băieților sau de "dezlegarea minții"³⁵. Și consumarea *nodățelor* poate fi înțeleasă ca o lichidare simbolică a nodurilor, chemată să fortifice aceste capacități. *Nodățele* se înscriu în circularitatea *colăcelor*, însemnul din pâine oferit pretutindeni băieților. Tot în această zonă din lungul Prutului, marcată de conservatism în *tradiția pâinii*³⁶, mesajele aduse de fete erau răsplătite cu *pupejoare sau pupeze oval - alungite*, asemănătoare cu cele atestate de către Tudor Pamfile în județul Tecuci la începutul sec. XX (a se vedea Pl.1). Comparând *rotunjimea nodățelor* cu

³¹ Adrian Fochi, *op.cit.*, p. 12; Georgeta Stoica, Paul Petrescu, Maria Bocșe, *Dicționar de artă populară*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 341.

³² Nicolae Băieșu, *Folclorul obiceiurilor calendaristice și de muncă*, în *Creația populară*, Editura Știința, Chișinău, 1991, p. 205.

³³ Final din Plugșorul rostit în spațiul basarabean.

³⁴ I. Pătruș, *op. cit.*, p. 334.

³⁵ Varvara Buzilă, "Firul vieții" în ciclul obiceiurilor de la nașterea și moartea omului, în *Imagini și permanențe în etnologia românească*, Editura Știința, Chișinău, 1992, p. 97-98.

³⁶ Idem, *Simbolica pâinii...*, p. 127-131.

longevitatea pupejoarelor ajungem la opoziția feminin / masculin, una din principalele opoziții pe care s-au structurat culturile. Este foarte important să relevăm inversia: fetele primesc simbolul ce trimite la masculinitate, iar băieții pe cel ce trimite la feminitate. Iar această inversie reprezintă un nivel mai înalt al abstractizării decât dacă fiecare și-ar primi propriul însemn. Trebuie să remarcăm tenta profund socială a acestui schimb de valori. Tot așa cum flăcăii, dar și cei căsătoriți primeau *colac inelar în rituri*, iar femeile *pupeze oval - alungite*, adică însemnul celuilalt în cuplul femeie / bărbat, la fel și copiii primeau, în avans, însemnul celui care-i va împlini rostul. Prin intermediul acestor simboluri obiectivate într-un material sacru - *pâinea* - societatea tradițională ajuta tânăra generație să conștientizeze identitatea grupului din care făcea parte, pregătindu-o pentru o nouă treaptă a socializării lor.

În localitățile din nordul Basarabiei aceiași formă *oval-alungită a pupezei* se numea *suveicuță*³⁷. Prin această nominalizare se urmărea orientarea fetițelor către valorile țesutului, activitate de bază pentru fete și femei în viața satului tradițional. Sporadic ea a fost atestată și cu numele *papuce*³⁸. Papucii sunt un simbol al ieșirii în lume, al trecerii. Ei sunt utilizați în practicile premaritale din cadrul sărbătorilor de iarnă. Ei constituie darul obligatoriu făcut de către mire, miresei. Purtau papuci adevărați fetele ieșite la joc. Deci papucii contribuiau la definirea statutului social al purtătoarei lor. Fetițelor li se dădeau *papucei din pâine* în consens cu această finalitate. În mai multe localități din Basarabia fetițelor li se dăruiau *pupăjoare avimorfe*, iar băieților *hulubași*, avimorfi și ei³⁹. *Pupăjoara* în rol de dar pentru copii a fost semnalată în zonele etnografice Maramureș, Dealurile Clujului, Sălaj, Meseș, Suceava, Buzău, Bacău, Vaslui, Hunedoara și a fost atestată în spațiul basarabean cu o mai mare intensitate în lungul malului stâng al Prutului și sporadic până la malul Nistrului. Această arie impunătoare susținută de raporturile de opoziție întreținute de *pupăză* cu *nodățelul*, *colăcelul*, dar și *hulubașul*, raporturile de complementaritate realizate cu sistemul diferențial al pâinii destinate grupurilor de adulți, dar și varietatea plastică a formelor constituie argumente în favoarea vechimii acestei pâini în cultura tradițională românească.

Împărțirea copiilor în trei categorii de vârstă nu s-a păstrat pretutindeni. Mai distinctă este divizarea lor în două categorii: copiii mici și copiii mari. În acest caz, *darurile din pâine* comportă și mai multe semnificații, căci ating un mai mare grad de generalizare. Cei mici primesc în schimbul mesajelor transmise gazdelor *bocăniciori*⁴⁰, *ajunei* și *crăciunei* (pretutindeni în spațiul basarabean), *brăduleți*⁴¹.

³⁷ Satele Criva, Tabani (raionul Briceni), Ciuciulea (raionul Glodeni).

³⁸ Satele Podoima, Podoimița, Vadul Rașcov (raionul Camenca), Molești (raionul Ialoveni).

³⁹ Satele Cazangic, Cociulia, Iargara (raionul Leova), Soltănești, Boldurești (raionul Nisporeni), Corjevo, Dubăsarii Vechi (raionul Criuleni).

⁴⁰ Satele Larga, Grimăncăuți (Ocnița), Criva, Tabani (Briceni).

⁴¹ Ilie Moise, *Cutul - eșantion de cultură și civilizație populară*, în Studii și comunicări Sibiu, 1990, p. 349.

Cu cât erau mai mari copiii colindători, cu atât deveneau mai unitare pâinile destinate lor. Simbolul care desemnează vârsta colindătorilor mari este *colăcelul* împletit în două sau trei vițe. Dar, spre deosebire de formele analizate până acum, care aveau mărimea egală cu palma micuților, *colacii* din urmă sunt mai mari, însă nu-i ajung în dimensiuni pe cei ai flăcăilor, aceștia fiind cât roata carului. Îi mai deosebea de cei ai adolescenților și busuiocul legat cu lână roșie sub formă de cunună sau de cruce, asemeni *colacului mirelui și colacului miresei* din cadrul nunții tradiționale. Când flăcăul primea din partea unei fete un asemenea colac la Crăciun și Anul Nou, darul constituia un semn că destinatarul este alesul inimii ei⁴². *Colăceii* oferiți adolescenților nu respectau doar forma inelară a *colacului flăcăului*. Ei materializează un simbol al idealului spre care erau orientați, prin intermediul ritului, băieții. Lor le rămânea foarte puțin până a-și schimba statutul social de adolescent pe cel de flăcău. Asume această apropiere are la bază asemănarea *darului lor de pâine*.

Din perspectiva mentalității tradiționale, odată cu îmbătrânirea timpului la sfârșitul anului, odată cu desacralizarea lumii, se învecheau și relațiile sociale din comunitate⁴³. Copiii, simbol al purității prin excelență, investiți cu roluri și funcții rituale, contribuiau mai mult decât toate celelalte grupuri sociale la îndepărtarea haosului, la reinstaurarea sacralității, la reînnoirea relațiilor din comunitate. În timpul remedierii magico-rituale a acestui conflict, ei promovează un repertoriu de creații folclorice diferit de cel al maturilor. Și pentru ca mesajele colindătorilor să capete finalitate, ei erau răsplătiți cu *daruri din pâine*, foarte potențate semiotic. Ele ofereau o multitudine de soluții simbolice pentru împăcarea contradicțiilor, pentru echilibrarea opozițiilor și reactualizarea legăturilor ce determină, în accepție magică, rânduiala lumii.

Colindatul copiilor constituia în cultura tradițională o normă socială. Abaterea de la ea putea avea repercursiuni nedorite asupra celor antrenați în comunicarea rituală. Astfel, dacă la Anul Nou urătorii evitau vre-o gospodărie, se credea că atunci când vor fi plugari adevărați, nu le va merge la arat⁴⁴. Dacă gazdele nu primeau colindătorii, se credea că nu le va rodi grâul⁴⁵. Darurile din traista pruncilor, având semnificațiile darului acceptat, erau folosite în scopul provocării fertilității femeilor și al animalelor⁴⁶. Răsplătirea colindătorilor cu pâine însemna mult mai mult decât garanția împlinirii urărilor adresate gazdelor. Cerând prin text *darul de pâine* copiii impuneau gazdelor să respecte o normă socială. Nerespectarea prescripțiilor rituale era

⁴² Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op.cit.*, p. 332; Nicolae Bot. *Funcțiile agrare ale colindatului*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, IX, Cluj-Napoca, 1977, p. 320-321.

⁴³ Mircea Eliade, *Mitul eternei reînnoiri*, în *Eseuri*, Editura Științifică, București, 1991, p. 45-73; Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, Editura Știința, Chișinău, 1994, p. 120-165.

⁴⁴ Nichita Smochină, *Anul Nou la moldovenii de peste Nistru*, în Tribuna românilor Transnistriei, anul II, nr. 5, 1925, p. 6.

⁴⁵ *Ibidem*; a se vedea și O. Bârlea, *op.cit.*, p. 297: dacă primesc ceata de colindători, "zice că se face grâu", colindătorii "aduc noroc, iar anul va fi bogat și norocos gazdei, iar vacile vor fâta vițeluși".

⁴⁶ Georgeta Stoica, Paul Petrescu, Maria Bocșe, *op.cit.*, p. 341

sanționată în mod anticipat: "Cine nu dă boboneți / Să facă casa bureți"⁴⁷. Sau: "Care nu dă colindețe / Să-i moară poarca-n cotețe"⁴⁸. Avea conotații negative și refuzul *darului de pâine*. Atunci când copiii nu erau mulțumiți, atârnavă *pâinea* pe stâlpii porților sau pe garduri, la un loc vizibil⁴⁹. În anii șaptezeci ai sec. XX, gazdele tinere au început să înlocuiască treptat *darul de pâine* cu dulciuri, bani și, sub influența acestei schimbări, copiii refuzau tot mai des pâinea oferită de femeile în vârstă. Neacceptând această profanare a pâinii afișate pe garduri, bătrânele s-au dezis cu-ncetul de *tradiția pâinii*. În ultimii ani, în legătură cu starea economică dificilă prin care trec sătenii, se observă o revenire la formele vechi. Dar pâinea are, datorită ingredientelor, un gust mult mai bun ca cea de pe vremuri.

Toate însemnele pâinii de ritual converg către vechimea ei în cultura românească. Unele forme valorifică prin denumiri o parte esențială din lexicul ritual în care funcționează: *colindă, colindeț, ajun, crăciun*. Realitatea culturală ne oferă exemple când numele promotorilor ritului și cel al darului de pâine oferit lor coincid: pițărâi (copii) - pițărâi (pâine) - pițărâi (bețe de alun) - pițăratul (obiceiul prestat de copii) și colindători (copii), colindă (cântec ritual) - *colindă, colindeț* (pâine) - colindă (băț de alun) - colindatul (obiceiul propriu-zis). Tirajarea unui simbol în diferite coduri constituie o tendință specifică fiecărei culturi. În acest mod ele își articulează instrumentarul simbolic într-un sistem unitar. Alături de această totalitate simbolică are rosturi culturale și marea varietate a formelor lexicale comportate de pâinea copiilor: *coc, colăcuț, cocuț, colăcel, bolindeț, bocăneț, boboneț, burnăcel, bornăcel, puchi, pupe, pupăză, porumbel, hulubaș* etc. Ele sunt parte din tradiția locală sau general etnică a pâinii.

Și prin bogăția plastică promovată, *pâinea copiilor* face parte din același sistem. Cea mai răspândită formă este cea derivată din inel. Contribuie cel mai mult la întreținerea acesteia *colacul* (rezultat din împletirea a două sau trei vițe, aduse inel), *covrigul* (dintr-o singură viță) și parțial *colindeții, pițărâii, bolindeții, bocăneții, burnăceii*. Dominanta plastică constituie rezultatul unui alt proces definitoriu pentru cultura tradițională - izomorfismul. Pornind de la conceptul ciclicității timpului, fiecă an era înțeles ca un inel care se rotunjește, se împlinește la Crăciun și Anul Nou. Grație izomorfismului au fost racordate la acest concept și *pâinile copiilor*. Ele trebuiau să medieze, în accepție magică, împlinirea anului. *Puntea lui sf. Vasile și colacul cu punte*, ambele reprezentând un cerc sau un oval întretăiate de câte un segment de dreaptă (a se vedea Pl.1), pot fi înțelese ca semne mnemonice ale acestei treceri.

Pe locul doi ca răspândire se situează forma *optului neîmplinit în partea de jos și cea identică cu "8"*. Aceste forme circulă sub nume de: *colindeți, pițărâi, colăcei* (*la*

⁴⁷ Steluța Popa, *op.cit.*, p. 94.

⁴⁸ Petru Caraman, *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, 1997, p. 81 și tot aici: "Dacă ne dați colindețe / Să fete poarca-n cotețe / Tot câte doisprice porcei / Și s-aveți parte de ei" sau "Cine nu dă colaci, / Să-i moară porcu-n tâmaș" și "Cine nu dă colindeți / Moară-i rațele-n coteș!"

⁴⁹ *Ibidem*.

sud), *ajuni*, *crăciuni* (în spațiul basarabean). Și aceste forme țin de reprezentarea timpului. "Optul neîmplinit" este interpretat de către informatori ca simbol al anului care vrea să se încheie, iar "8" ca simbol al anului împlinit deja⁵⁰.

Sunt destul de răspândite și pâinile avimorfe: *hulubii* (*porumbeii*), *pupezele*, *puchii*, *pupele*. În localitățile românești de la est de Nistru *porumbeii* și *colăceii* sunt singurele forme destinate copiilor. Sunt datoare să dăruiască *hulubași* femeile care au prunci morți.

Alături de marea varietate a formelor lingvistice și plastice ale pâinii destinate copiilor, optează pentru vechimea tradiției și mulțimea textelor specializate, prin intermediul cărora se invocă în direct *darul de pâine*⁵¹. Adăugăm la aceste argumente și unul arheologic: *un nodățel de argilă*, descoperit în săpăturile arheologice de lângă s. Hansca, raionul Hâncești pe vatra unui cuptor de copt pâine și datat de către arheologul Ion Hâncu în sec. X-XII⁵² (a se vedea Pl.2). Satul Hansca intră în arealul *nodățelilor*: băieții mai continuă și acum să primească această pâine la Crăciun și Anul Nou.

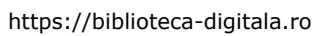
Antrenând copiii în promovarea acestei bogății culturale implicate de pâine, comunitatea tradițională le ajuta să-și dezvolte conștiința de grup, contribuia la socializarea lor. Totodată, ea își asigura continuitatea culturală, perpetuându-și valorile esențiale.

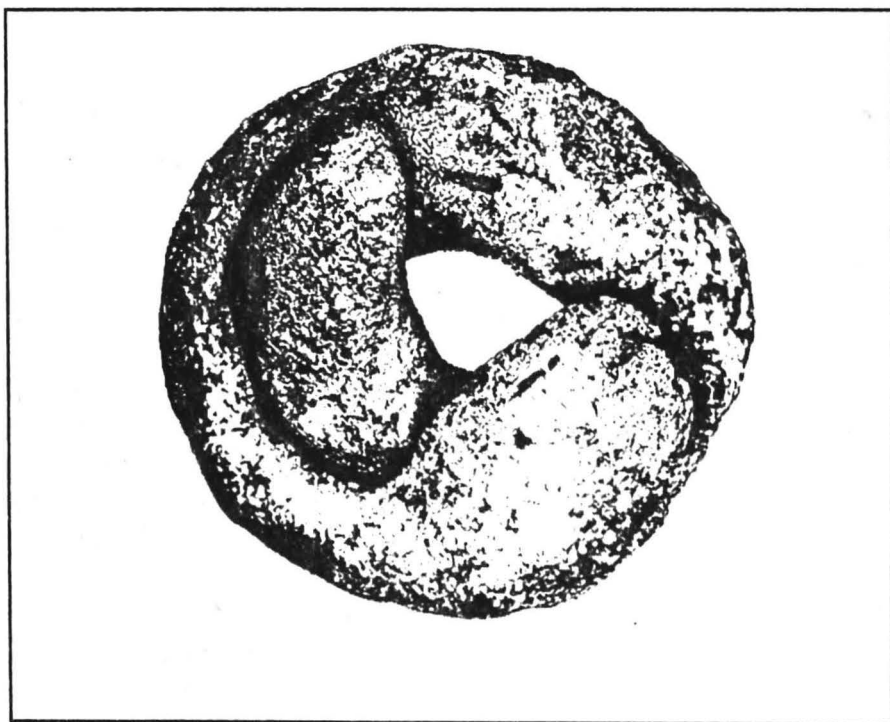
Darul de pâine oferit colindătorilor se înscrie în schimbul general al valorilor în care sunt antrenate la Crăciun și Anul Nou toate grupurile sociale, viii și morții, comunitatea și Divinitatea, comunitatea și Cosmosul. Sistemul culturii tradiționale românești, fiind axat pe respectarea pâinii drept simbol principal, pe prestarea riturilor drept cheazășie a ordinii în lume și în Cosmos, a bunăstării oamenilor, urmarea prin dăruirea acestor *forme expresive de pâine* modelarea psihicului tinerei generații conform stereotipurilor sale etnice.

⁵⁰ Satele din raioanele Ungheni, Nisporeni, unde *crăciunelul* este în formă de *opt deschis în partea de jos* iar *sf. Vasile* este în formă de "8", explică diferența dintre aceste două forme prin neîmplinirea și împlinirea anului.

⁵¹ Steluța Popa, *op.cit.*

⁵² Ion Hâncu, *Vestigii strămoșești*, Editura Știința, Chișinău, 1990, p. 141.

Pl. 2. Hansc, nodăţel din argilă descoperit pe vatra unui cuptor de copt datând din sec. X - XII.

←
Pl. 1. Pâine de ritual destinată colindătorilor

Nodăţei - 1. Mărinici (Nisporeni); 2. Călimăneşti (Nisporeni); 3. Mingir (Hânceşti); 4. Obileni (Hânceşti); 5. Bursuc (Nisporeni); 6. Căşliţa Prut (Vulcăneşti); 7, 9. Bolţun (Nisporeni); 8. Negrea (Hânceşti); 9. Bujor (Hânceşti); 27-28. Tănătari (Căuşeni).

Colac, colăcei - 3. Cărpinen (Hânceşti); 10. Bumbăta (Ungheni); 11-13. Gura Roşie (Cetatea Albă, după Arhiva Muzeului Etnografic al Transilvaniei, caiet nr. 328, p. 7, cul. 1930); 14. Mândăc (Donduşeni); 15. Vărzăreşti (Nisporeni); 17. Burlacu (Cahul).

Piţărău - 16. Hunedoara.

Pupăză - 14. Şofrâncani (Edineţ).

Crăciunel, ajunel - 17 şi 18.

Colindeţ - 11. Copceac, Răscăieţi (Ştefan Vodă); 19. Tănătari (Căuşeni); 22. Cuciurgan (Slobozia).

Bolindeţ - 20-21. Jilavele (Ialomiţa); 22. Dridu Movila (Dobruşa); 23. Giurgiuleşti (Vulcăneşti).

Burnăcel - 5, 24, 26. Slobozia Mare (Vulcăneşti); 25. Giurgiuleşti (Vulcăneşti).

Puntea lui Sf. Vasile - 11. Nisporeni.

Pupăjoară - 27-28. Tănătari (Căuşeni); 35, 37. Mingir, Negrea, Bujor (Hânceşti); 36. Tigheci, Sărata Răzeşi (Leova); 38. Cristeşti (Nisporeni), Năvârneţ (Făleşti).

Suveicuţă - 39. Horeşti (Făleşti).

Bocăncior - 21. Larga (Briceni).